Ա. Տարի — Թիւ 84

Ուրբաթ, 19 Նոյեմբեր 1915

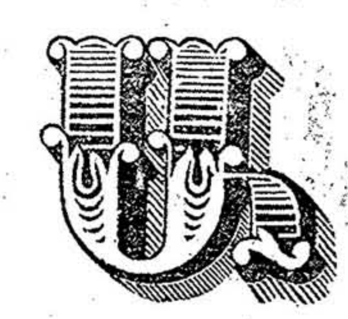
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

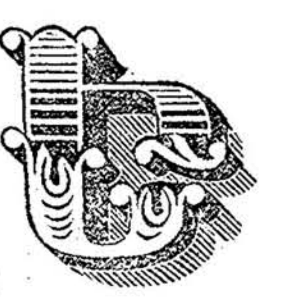
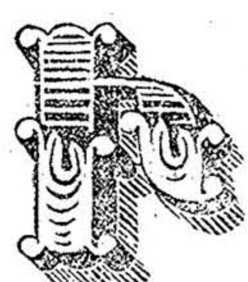
ԲԱԺԱՆԵԳԻՆ

		Տարեկան	Վեցամսեայ
ԵԳԻՊՏՈՍ	Ղ. Ո.	80	40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ	Ֆր.	20	10

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
Շարա Ապու Տարտար, Թիւ 16
ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ՀԱՍՑԷ
Journal AREV
B. P. № 600
Alexandrie, EGYPTE

ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑԸ

Ինչո՞ւ չենք կրնար կոր հասկընալ, ի՛նչ պէտք է մեզի հասկընելու համար՝ թէ մեր Կորուստի ճամբուն վրայ թաւալգոր չքչուելու, մեր լեռնակուտակ Աղէտին ծանրութեան տակ ի սպառ չփըշրուելու միա՛կ միջոց մը կայ մեզի, Յոյսի միա՛կ ապաւէն մը՝ որուն կրնանք կառչիլ ու չտարուիլ Մահուան հոսանքէն, միա՛կ լծակ մը որ կրնայ այսօր քիչ մը վեր բարձրացնել մեր կուրծքերուն վրայ դիզուած ամբողջ Հայրենիքի մը փլատակին զանգուածը և վազը թոյլ տալ որ ողջ դուրս ելլենք անոր տակէն....։ Ինչո՞ւ փրկութեան այդ միակ միջոցին դեռ չենք մտածեր ամէնքս, կամ եթէ կը մտածենք՝ ինչո՞ւ անոր պարտադրած կերպովը չենք շարժիր...։

Աչքերնիդ մեծ-մեծ կը բանաք, միամիտ ընթերցողնե՛ր, ու կ'սպասէք որ մեծ գիւտը պարզեմ այստեղ։ Ձեր մէջէն ոմանք, է՛ն միամիտները, կը սրտնեղին որ անոր հեղինակը աւելի կանուխ զայն չէ յայտներ ու չէ փրկեր ազգին կեանքը։ Ուրիշներ, ինքզինքնին խորագէտ կարծող բայց ոչ նուազ միամիտ, ուսերնին կը թօթուեն, որովհետեւ կ'ըսեն թէ չկայ այդպիսի միջոց մը և կը խորհին թէ սուտ պատրանք մը կամ խաբէութիւն մը պիտի ըլլայ ինչ որ այդ անունով պիտի ներկայացուի իրենց։ Ես կը պնդեմ, սակայն, թէ փրկութեան միջոցը կայ, ու մեր մօտ, մեր ձեռքին տակ է....։

Օտար պատերազմիկ կամ չէզոք տէրութեան մը մարդասիրական հըզօր օգնութիւնն յարուցանելու համար դիմումի նոր եղանակ մը չէ այս, ո՛չ ալ բիւրապատիկ ուժովցած թշնամիին դէմ զէնքով յաղթական կռիւ մը մղելու ծրագիր մը՝ աւա՜ղ...։ Եթէ եղան ու կան դեռ, ուրիշ ամէն յոյսէ զուրկ բարի մարդիկ՝ որոնք երէկ Պուլկարին, այսօր Պենետիկտոս Պապին կամ Նախագահ Ուիլսընին միջամտութենէն կ'սպասեն մեր ճակատագրին բարեփոխումը, այդպիսիներն իրենք են որ կը խաբուին չարաչար։ Եթէ նմանապէս եղան ու կան Հայեր որոնք կը հաւատան թէ մի՛միայն զէնք առնելով ու թշնամիին դէմ վազելով, կամաւորներուն օգնելով, անոնց թիւը շատցնելով կրնանք բան մը, շատ բան, միա՛կ արդիւնաւոր գործը կատարել ներկայիս, անոնք ալ կը սխալին և նոյնքան մեծ չափով։ Եթէ ուրիշներ, օտարէն ու կամաւորէն հաւասարապէս յուսահատ, մեր Փախստականներն ազատելու մէջ կը գտնեն վաղուան միակ պզտիկ կամ մեծ գրաւականը յոյսի, նոյնպէս հեռու են, և շատ հեռու, ճշմարտութենէն...։

Այս ամէնը, ո՛չ զատ-զատ և ո՛չ ամէնքը միասին, փրկութեան միջոցներ չեն այսօր, որովհետեւ չեն բղխիր միւս Մեծ Միջոցէն, և այն օրը միայն կրնան օգտակար ըլլալ երբ միւսը ընդունուի ու գործադրուի։

Եւ այդ միւս, ճշմարիտ Միջոցը, կապ մը չունի մեզմէ դուրս ո՛ և է բանի հետ, ո՛չ օտարներու, ո՛չ զէնքի, ո՛չ դրամի հետ։ Ամբողջովին մեր մէջն է ան, մեր սրտերուն, մեր հոգիներուն մէջ, և գտնուած չէ՛, երեւան բերուած չէ՛ տակաւին...։

Ան Ուժ մըն է, որուն քով ոչինչ չեն արժեր ո՛չ դաշնակցի օգնութեան, ո՛չ թնդանօթներու և ո՛չ միլիոնաւոր ոսկիներու ուժերը. մեծագոյն Ուժն է՝ առանց որուն ազգ մը խաղաղութեան ատեն դեռ կրնայ ազգ ըլլալու պատրանքը տալ, բայց պատերազմի պահուն՝ եթէ այդ ուժը իր մէջ չի զգացուիր խորապէս ու չի գործեր հզօր կերպով, հաւատացէք որ ազգը մեռած կամ մեռնելու շատ մօտ է։

Այդ Ուժին անունը՝ ո՛չ, Միութիւն չէ, աւելի բան մը՝ Նոյնութիւն է պիտի ըսէի, եթէ չըլլար քաղցր ու ճիշդ բառը՝ Եղբայրութիւն...։

Եղբայրութեան զգացումն է որ մեր մէջ—ափ մը պզտիկ ակար ժողովուրդ՝ որ ամենէն աւելի պէտք ունէինք անոր—պակսեր է, պակսեցա՜ւ ամենէն շատ այս վերջին տարիներուս մանաւանդ։ Այնքան յաճախ անոր հակառակ գործեցինք, փոխանակ եղբօր՝ թշնամիի պէս նայեցանք իրարու, օտարին՝ Թուրքի՛ն հետ անգամ եղբայրակցեցանք ու իրար ատեցինք, օտար տեսութիւններու, օտար վարդապետութիւններու անունով՝ որոնք մեզի չէին պատշաճիր բնաւ՝ միմեանց դէմ ելանք, մեր ունեցած լաւագոյն գանձերը, լաւագոյն զէնքերը կործանելու և պաշտպանելու համար կռուեցանք իրարու հետ, ազգին բոլոր առաջաւորներուն, եկեղեցականին ու պաշտօնատարին, հարուստին ու մտաւորականին դէմ ատելութիւն ու ոխ ցանեցինք լիաբուռն..., որ Եղբայրութիւնը, քըստմած ու վիրաւոր, փախաւ մեր սրտերէն, թերեւս—երանի՜ թէ—քաշուեցաւ խորը, շատ խորը մեր սրտերուն, ու հիմա դժուարաւ անոնց երեսը կը բարձրանայ...։

Պէ՞տք է, արդեօ՛ք, գառնուկի պէս մայել ու ըսել անընդհատ՝ «Եղբայրնե՜րս...», թէ ո՛չ՝ պէտք է որոնել գտնել չարիքին արմատը, մատնանիշ ընել ու խլելու աշխատիլ հակառակութեան այդ որմը՝ որպէսզի Եղբայրութեան հունձքը դէթ այսուհետեւ կարենայ անարգել աճիլ։ Պէ՞տք է, ի սէր խաղաղութեան մը որ խաղաղութիւն չէ՝ քանի որ անոր ծածկոյթին ներքեւ ատելութեան գործը իր աւերները կը շարունակէ, թողուլ որ լրանայ ազգին փճացումը, անոր բարոյական — հոգեկան փճացումն ամենուրեք՝ որուն մէկ հետեւանքն է միայն նիւթական —ֆիզիքական փճացումը...։ Ինչե՛ր կան աստ իբրեւ ապացոյց ըսուելիք։ Եթէ մեր մեծ Ուժը պակսած ու կորած չըլլար՝ մենք այսպէս ոչխարներու նման կը քշուէի՞նք Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը ո՛չ թէ բանակներու՝ այլ քանի մը տասնեակ կամ հարիւրեակ ժանտարմաներու առջեւէն միայն...։ Եթէ այդ Ուժը ունենայինք՝ պիտի ընէ՞ինք ինչ որ ըրինք առաջին վայրկեանէն հո՛ն Կովկաս, իրերամերժ, մրցակից ու ցուցամոլ ոգիով մը, առանց դոյզն երաշխաւորութեան ամբողջ ժողովուրդ մը կրակին մէջ նետելով...։ Եթէ այդ Ուժը, վայրկեան մը հըրաշքով գտնելէ ետք շուտով կորսնցուցած չըլլայինք՝ Վանը կը յանձնուէ՞ր այնքան դիւրաւ և ցարդ այնքան անորոշ պարագաներու մէջ՝ եօթն օր ետքը կրկին գրաւուելու համար, բայց այդ միջոցին հարիւր-հազարներու կորուստը պատճառելով...։ Վերջապէս, մեր կռուողներն այսքա՞ն միայն կ'ըլլային, մեր փախստականներն այսպէ՞ս կը նայուէին, օտարին առջեւ այս դի՞րքը կ'ունենայինք մենք, և Ատելութի՞ւնը հոս, այսօր, մեր քթին տակ, կը ճարակէ՞ր տակաւին այնքա՜ն սաստկութեամբ, մինչեւ իրենց ծուծը անով վարակուած, անոր միքրոպն իրենց շունչին ու նայուածքին մէջ կրող մեր դժբախտ բայց վտանգաւոր եղբայրներէն տարածուելով այլոց մէջ, մարդո՛ց որ երէկ դեռ առողջ էին բայց միւսներուն հետ շփման գալով վարակուեցան անգիտակցաբար և այսօր իրենք ալ կ'ատեն, անկեղծօրէն ու կուրօրէն կ'ատեն —ո՜վ հրէշութիւն— մարմին մը, օրինակ, որովհետեւ ան դրամ կը ծախսէ եղեր դպրոցի համար...։

Աստուած ալ գիտէ որ վիճելու և կռուելու փափաք չունիմ, կուսակցական նկատում՝ բնա՛ւ, այս միջոցիս մանաւանդ։ Բայց չարիքը հոն է, ծածկուած ամէն բանի, ամէն խօսքի ու գործի ներքեւ, և կարելի չէ զայն բառնալ՝ անգիտանալով կամ վարագոյր մըն ալ մենք քաշելով անոր վրայ...։ Փրկութեան միակ միջոցը, իրական փրկութեան, Եղբայրութիւնն է, որմէ կը հետեւին և որով կ'արդիւնաւորուին միւս ամէն միջոցները, Եղբայրութի՛ւնը որ Ատելութեան հետ քով քովի չի ծաղկիր...։

Իսկ Ատելութեան դէմ՝ կռիւ պէտք է։ Ատողները մի՛ ատէ՛ք, ո՛վ որ ալ ըլլան, այլ կռուեցէ՛ք անոնց դէմ՝ ցոյց տալով իրենց պատճառած վնասներն և զգուշացնելով ուրիշները անոնցմէ։

Մեծագոյն ծառայութիւնն է այս զոր պիտի մատուցանէք այսօր Հայրենիքին։

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՍՈՒԷՏԻՈՅ
ԴԻՒՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

«Արեւ»ի ընթերցողները չեն մոռցած անշուշտ այն ճշմարտապէս յուզիչ էջը, յատկապէս այս թերթին համար գրուած, ուր մեր բարեկամը՝ Տիրան Թէքէեան, Թարգման-սպայ Միջերկրականի ֆրանսական նաւատորմին մէջ, ուրուագծելէ ետքը Սուէտիոյ դիւցազներգութեան յաջորդական անցքերը, կը նկարագրէր երկարօրէն անոր վերջին հրաշապատում դրուագը, 4000 Հայերու ֆրանսական յածանաւերու միջոցաւ նախախնամական ազատումը, որուն միանգամայն ականատես և գործօն վկան եղած էր ինք։

Զուսպ բայց թափանցող յուզումով, նկարողական ճշմարիտ տաղանդով, ծածկել այլ վայելուչ և ջիղոտ ոճով մը գրուած էջ մըն էր ան, որ Թարգման-սպային մէջ կը մատնէր օժտուած գրագէտի խմոր մը, — տպաւորութիւն զոր եկան հաստատել անկէ ի վեր «Արեւ»ին ղրկած իր կարճ էջերը՝ որոնց ի շարս մասնաւորապէս հայ կռուողի մը մահուան ու ծովաթաղման կարեւոր նկարագրութիւնը։

Սուէտիացիներու նուիրուած յօդուածին ֆրանսերէն բնագիրը հրատարակուեցաւ ժամանակին տեղւոյս «Րէֆօռմ» թերթին մէջ, և մեծ շահագրգռութեամբ ու հաճոյքով կարդացուեցաւ օտարներէն, ինչպէս անոնցմէ ոմանք ըսին իրենց հայ ծանօթներուն։

Արդ, Եւրոպական վերջին սուրհանդակը հաճելի անակնկալ մը կը բերէ մեզի։ Լէօ տը Բարիի Նոյեմբեր 9ի թիւին մէջ կը հանդիպինք թերթին խմբագիրներէն, հանրածանօթ քննադատ Հանրի Պոէտի որդի՝ Գ. Ժէռառ Պոէտի ստորագրութեամբ բաւական ընդարձակ յօդուածի մը, որուն նիւթը Սուէտիոյ դիւցազներգութիւնը ու Սուէտիացիներուն ազատումն է, և ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ՝ քանի որ յօդուածը գրուած է ամփոփելու և մեկնաբանելու համար ճի՛շդ Տիրան Թէքէեանի խնդրոյ առարկայ նկարագրականը։

Ժէռառ Պոէտի յօդուածէն կ'իմանանք որ «Կազէթ տը Լօզան», զուիցերիական կարեւոր օրկանը, «Րէֆօռմ»էն արտատպեր է յիշեալ նկարագրականը, զոր հոն կարդալով, ֆրանսացի գրագէտը, մեծապէս տպաւորուած, հարկ զատեր է իր թերթին միջոցաւ ծանօթացնել ֆրանսական հասարակութեան ինչ որ ինք կ'անուանէ «Պատերազմին մէկ տարօրինակ դրուագը Արեւելքի մէջ»։

Իր յօդուածին կէսէն աւելին կազմուած է Տիրան Թէքէեանի գրութեան ամենէն կարեւոր հատուածներուն մէջբերումներովը, որոնց կ'ընկերանան Ֆրանսացի գրողին անձնական խորհրդածութիւններն ու տպաւորութիւնները։ Անոնք պատուաբեր են թէ՛ Սուէտիոյ կորիճ Հայերուն և թէ՛ անոնց սխրագործութիւնները գրի առնողին համար։

Պոէտ, ըսելէ յետոյ, յառաջաբանի ձեւով, թէ ֆրանսական ճակատին վրայ անցնող-դարձող մեծաշուք դէպքերը կ'արգիլեն յաճախ մամուլն ու հանրային կարծիքը զբաղելէ հեռաւոր կէտերու վրայ ֆրանսական զէնուց կատարած շարժումներով, անգիտանալ կուտան քաջագործութիւններ որոնք ուրիշ պատերազմի մը մէջ պիտի արժանանային ապագայ սերնդոց աւանդուելու պատուոյն (ինչպէս Աֆրիկէի խորքը մղուող կռիւները ընդդէմ գերման գաղութային զօրաց որոնց մասին լակոնական հեռագիրներ միայն կ'ստացուին մերթ ընդ մերթ) կը շարունակէ հետեւեալ կերպով.

«Ահա՛ւասիկ պատմութիւնը՝ Ֆրանսայէն դուրս Ֆրանսացւոց մղած պատերազմին դրուագներէն միոյն։ Անիկա կը ծանօթացնէ մեզի այն պաշտպանութիւնը զոր ֆրանսական նաւատորմիղ մը շնորհեր է Թուրքերուն կողմէ հալածուած և վախճաններու վատթարագոյնին նախասահմանուած Հայերու։

«Այս Հայերը, թիւով մօտաւորապէս 4000, վերջերս Բօր-Սաիտ ցամաք հանուեցան։ Ֆրանսական նաւատորմին պատկանող սպայ մը, որ այս խեղճերուն ազատման գործին մասնակցած է, եգիպտական թերթի մը մէջ պատմած է այս տարօրինակ արկածալէպը։ Կազէթ տը Լօզան արտատպած է այս էջը։ Ան արժանի է ճանչցուելու։

«Սուէտիոյ Թրքական նահանգին 8 գիւղերու հայ բնակիչները ապստամբած էին, իրենց արջառները [illegible], ճեպել Մուսայի բարձանց վրայ։ Խեղճերը լաւ գիտէին թէ ի՛նչ պիտի ըլլար իրենց վիճակը եթէ Թուրքերուն ձեռքը իյնային։ Այս չարաշուք ստուգութիւնը իրենց քաջութիւնը կը հրահրէ, և քառասուն օր յաղթականօրէն դէմ կը դնեն Թուրքերուն։»

Հոս, խմբագիրը կ'արտատպէ Տ. Թէքէեանի յօդուածէն երկար հատուած մը, ուր նկարագրուած են Սուէտիացիներուն հերոսական մաքառումը, ինչպէս նաեւ Թուրքերուն պատճառուած ահագին կորուստները, հայ մարտիկներուն թիւն ու սպառազինութեան մանրամասնութիւնները, ու կը շարունակէ.

«Ի՛նչ կրնային ակնկալել այս հէգ մարդիկը։ Ի՛նչ օգնութիւն կրնար հասնիլ մինչեւ իրենց հեռաւոր ամրոցը։—Ֆրանսական նաւատորմիղը։ Ֆրանսական նաւատորմիղին է որ կ'սպասէին անոնք ակնկառոյց իրենց բլուրին գագաթէն, ա՛ն էր զոր մայրերը կը հետախուզէին իրենց բոլոր աչքերովը, արեգնաշող կոհակներուն դիմաց։ Այս դիմադրութեան և սպասումին քառասուներորդ օրը, յածանաւ մը կ'երեւայ վերջապէս։ Խորհեցէ՛ք ինչ որ եղաւ այս լքեալներուն համար այն վայրկեանը ուր ճակատագիրը կ'ողորմէր իրենց։»

Հոս նոր մէջբերում մը մեր աշխատակցին յօդուածէն, և Ժ. Պոէտ կ'անցնի ազատումի գործողութիւններուն պատմութեան։

«Ֆրանսացի (!) սպային նկարագրութիւնը, կ'ըսէ, բոլորովին տպաւորիչ էջ մըն է» և ամբողջովին կ'արտատպէ այդ հատուածը, որմէ յետոյ կ'աւելցնէ.

«Ի՛նչ տխուր և կենդանի պատկեր։ Երկու կիներ, այդ մարդկային հօտին մէջ, տղաբերքի ցաւերէ կը բռնուին։ Գրեթէ հարիւրամեայ ծերունիներ, որոնք բնաւ բաժնուած չէին իրենց գիւղերէն, կը կենային դողդոջուն և գրեթէ անզգայ։ Պահ ընդ պահ, մարդ մը, հրացանը ուսը զարկած, կը ճեղքէր բազմութիւնը. կռուող մըն էր որ կուգար իր [illegible] մասին ապահովուելու, որ իր տղան գետնէն վեր կ'առնէր, կը համբուրէր, մօրը կը վերադարձնէր և կը մեկնէր վերստին կռուելու. [illegible] ամբոխի մը նման։ Հետեւեալ օրը՝ կռուողներն ալ նաւ հեծան իրենց կարգին և այս նահանջը պէտք եղաւ

«ԱՐԵՒ» ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

«Արեւ»ի հրատարակութենէն ի վեր վեց ամիս անցած ըլլալով, կը յայտնենք Ամերիկայի մեր բաժանորդներուն անոնց որ տակաւին չեն վճարած՝ թէ յառաջիկայ թիւէն սկսեալ կը դադրեցնենք իրենց թերթերուն ուղարկումը։ Անոնք որ կը փափաքին շարունակել՝ թող հաճին դիմել «Ազգ»ին։ Նոյնպէս դադրեցնել ուզողներէն կը խնդրենք որ Ա. վեցամսեակին բաժնեգինները հաճին «Ազգ»ին վճարել։

կատարել չուշանայոյթ, ժամանակ չի տալու համար Տաճիկներուն որ Ծոփափին վրայ յարձակում գործեն։ Իրենց մեկնումը չքաւորուեցաւ անմոռանալի տեսարանով մը որուն նմանը չ՚ տեսնուած երբեք մեր երկրին մէջ այս պատերազմին ընթացքին։»

Ու Ժէապր Պօէր մէջ կը բերէ ամբողջութեամբ Տիրան Թէքէեանի յօդուածին ճշմարտապէս գեղեցիկ ու խորհրդանշական վերջաբանը, ուր նկարագրուած է անասնոց փճացումին համար բանկցուած խարոյկը, «Հոյակապ ու սրտամագնեցիկ ողջակէզ Նախախնամութեան և Ազատութեան»։

Եւ «Էքօ տը Բառի»ի աշխատակիցը կը վերջացնէ իր յօդուածը հետեւեալ տողերով.

«Սուրգիս, ի՛նչ զարմանահրաշ արկած, յանձնուած մեր յուղեալ հետաքրքրութեան։ Այս պատերազմին մէկ պատկե՞րն է ան, թէ Շաթօպրիանի էջ մը...։»

«Արև» ուրախ է, ու իր աշխատակիցը՝ Փրանսահայ նաւային սպայ Տիրան Թէքէեան հպարտ պէտք է ըլլայ որ այս Թերթին ստորագրուած գրութիւն մը ի վերջոյ ծառայէ այսպէս եւրոպական մեծ մամուլին մէջ տարածելու հրաշալիսպային զրոյցը Սուէտիոյ դիւցազներգութեան և համբաւը անոնց գերակատարներուն քաջագործութեանց,— ինչ որ նախ իրենց։ յետոյ բոլոր Հայութեան համար պարծանքի և հպարտութեան պատճառ մըն է, տեսակ մը հոգեկան սփոփ այս ծանրաթախիծ օրերուն մէջ։

Մ. Ս. ԿԻՐՃԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՉԷԶՈՔՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋ(*)

Խնդիր է սակայն թէ Պուլկարիոյ դէմ այսպիսի բիրտ ու ճնշողական վարմունք մը, անանկ ատեն մը ուր այս վերջինը պաշտօնապէս չէզոք էր, ո՞ր աստիճան համաձայն էր Դաշնակիցներուն կողմէ հանդիսաւոր առիթներով յայտարարուած քաղաքա-բարոյական սկզբունքներուն, պզտիկ ազգերու անկախութեան և իրաւունքներուն յարգանքին վրայ հիմնուած։ Ըստ Պուլկարիոյ, որուն բացարձակ իրաւունքն էր չէզոքութիւն պահել՝ եթէ այդ էր իր փափաքը կամ ատոր մէջ կը տեսնար իր շահը։ «Պէտք է որ մեզի միանաս Թուրքիոյ դէմ յարձակելու համար, ապա թէ ոչ պատերազմ կը հրատարակենք քեզի դէմ և կը բռնաբարենք քու չէզոքութիւնդ» . ասիկա բնաւ տարբերութիւն չպիտի ունենար Գերման պատերազմավարութեան բիրտ և այնքա՛ն դատապարտուած մեթոտներէն, որոնք քաղաքակիրթ աշխարհի զայրոյթն ու նզովքը հրաւիրեցին իր վրայ։

Այս տեսակ թելադրութիւն մը կամ առաջարկ մը, յոյն կառավարութեան մը կողմէ, հասկնալի է հոգեբանօրէն և անպատճառ պէտք չի կայ զայն վերագրելու անոր քաղաքական հոտառութեանը կամ հեռատեսութեանը։ Պուլկարիոյ դէմ ազգային ատելութիւնը և զայն հարուածելու, տկարացնելու զօրաւոր փափաքը սո՛սկ պիտի բաւէին մղելու յոյն պետական մարդիկը այդպիսի ծրագրի մը յղացման։

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն իրենց ճշմարիտ շարժառիթը, դէպքերը մինչև հիմա իրաւունք տուին այդ Պետական մարդոց, ըլլա՛յ Տարտանէլի, ըլլա՛յ Պուլկար միջամտութեան խնդրոյն մէջ։ Այս բանը իսկ կը թուի արտօնել Հելլէն չէզոքապաշտները անգամ մը արդարութիւն և զայրոյթ յայտնելու Դաշնակիցներուն դէմ, զիրենք ժամանակին մտիկ ըրած չըլլալնուն, իրենց իմաստուն խորհուրդները արհամարհած, և մանաւանդ՝ իրենց անհաշտ թշնամին՝ Պուլկարը հողային կարեւոր շնորհումներով նպաստաւորել ուզած ըլլալնուն համար։ Տեսակ մը քէն է որ կ՚ընեն այժմ, Դաշնակիցներուն դէմ, մանաւանդ Մեծն-Բրիտանիոյ, որուն դիւանագիտութիւնը փարէց ծանօթ բանակցութիւնները Պուլկարիոյ հետ. կը թուին ըսել՝ «Մեզի կարեւորութիւն չի տուիք, Պուլկարիան սիրաշահիլ ուզեցիք, մեր քաղաքա-զինուորական յղացումները արհամարհեցիք և հիմա մեզի կը դիմէ՞ք կոր օգնելու համար փորձանքէն, զոր մենք ձեզի մատնանիշ ըրինք ընդունայն, և զոր ձեր ձեռքերովը պատրաստեցիք... Բանի որ այդպէս է՝ ... Գոցէ՛ք ձեր գլխուն ճարը տեսէք...։

Մեծ իրապաշտը՝ Պիզմարք ըսած է խօսք մը զոր անգլն է հոս յիշել. «Զայրոյթը մեծի քաղաքական վինակ մը չէ։» Հոգեբանական տեսակէտով, Յոյներուն զգացած դառնութիւնը կրնայ բացատրուիլ և հասկցուիլ, բայց քաղաքական տեսակէտով անիմաստութիւն մըն է լոկ. Պուլկար վտանգը չանհետացաւ, անհետացած չէ անով. ընդհակառակը՝ աւելի մեծ և երկիւղալի է քան երբեք։ Ու եթէ Դաշնակիցները մեղադրելի են յաչս Յոյներուն՝ իրենց հաշիւներուն մէջ սխալած և Պուլկարիոյ հետ սիրաշահումի քաղաքականութիւն մը մշակած ըլլալնուն համար, հապա ի՞նչ կերպարանքով պէտք է երեւայ յունական նոյն աչքերուն՝ Գերմանիան, որ Պուլկարիոյ հետ գաղտնի դաշնակցութիւն մը կնքեր է, Յունաստանի դրացի, դաշնակից ու կերպիւ իւրք բախտակից՝ Սերպիային դէմ։

Ամենէն առաջ, Յոյները կը պահանջէին, պատերազմի սկսելէ առաջ, որ Պուլկարիոյ բռնելիք թեր կամ դէմ դիրքը յայտնի ըլլար։ Ահա՛ իրենց փափաքը լրացած է այժմ. Պուլկարիա իր դիրքը երկու ամիս է որ որոշեց լմնցուց. Ինչո՞ւ չեն շարժիր, մանաւանդ որ այժմ բարոյապէս ալ պարտաւոր են ատոր, ըստ Սերպիոյ հետ իրենց ունեցած դաշնակցութեան։ Պիտի առարկեն թէ Գերմանները և Աւստրիացիները հիմա շատ աւելի զօրաւոր են ու մօտ Պալքաններուն մէջ՝ քան անցեալ ապրիլին։ Բարի՛, բայց ատոնց ներկայութեամբ խանգարուած ուժերու հին համեմատութիւնը վերահաստատելու համար՝ Դաշնակիցները խոստացած էին պէտք եղած թիւով օգնական զօրք տրամադրել Սերպիոյ և Յունաստանի. ու դեռ սա՛ խիստ կարեւոր նկատողութիւնն ալ կայ ընելիք որ Յունաստանի միջամտութիւնը շատ հաւանականաբար պիտի մղէր Ռումանիան իր օրինակին հետեւելու։ Ուրեմն...։

Տրուած ըլլալով բոլոր այս բաները, մարդ կը փորձուի կասկածի տակ դնել Կունարիսի կապինէին առաջարկութիւններուն յետին անկեղծութիւնը, և խորհիլ թէ անոնք կրնան ձեւակերպութիւն մը, ճարտար հնարք մը եղած ըլլալ յունական անհոգլի անսխալանելի չէզոքութիւնը պահել պահպանելու համար, առանց դարբնելու Դաշնակիցներուն բարկամ ձեւանալէ և անոնց տնտեսական ու այլ կարգի թանկագին բարեացակամութիւնները չահագործելէ։ Բաւական նրբամիտ էին յոյն քաղաքագէտները խորհելու համար որ Դաշնակից տէրութիւնները չէ պիտի ուզէին Պուլկարիոյ հետ վարուիլ գերմանական ոճով և դրութեամբ, երբ մանաւանդ անոնցմէ մին Ռուսիան էր, սլաւ տէրութիւն մը վերջապէս....

Անցեալ ապրիլին՝ Յունաստան, շարժելու համար կը պահանջէր Դաշնակիցներէն երաշխաւորել իր հողային ամբողջութիւնը ընդդէմ Պուլկարիոյ և է ապահովութեան. այսօր Գերմանիան է որ տուած է իրեն նոյն ապահովութիւնը, որուն գողը տեղը հանդիսար մնայ։ Թէ ինչ կ՚արժէ խօսքը կամ խոստումը պետութեան մը որ իր նախարարապետին բերնով պաշտօնապէս «քուրջի կտոր» անուանեց Պելճիքայի չէզոքութեան դաշնագիրը, ապագան ցոյց պիտի տայ զայն Յոյներուն եթէ սակայն, ինչպէս որ ներելի է տակաւին յուսալ, ի վերջոյ չի բռնեն այն ուղղութիւնը զոր ցոյց տուաւ իրենց հելլէնութեան գիտակցութիւնը մարմնացնող պետական մեծ մարդը, Վենիզելոս, երբ մեծնալը որ համապատասխան ըլլայ յունական բաղձանքներուն, շահերուն և պատուոյն։

ԴԻՏ

(*) Տես. նախորդ թիւն եւ վերջ։

ԱՂԷՏԻ ԵՒ ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

(Այց թիւրքահայ փախստականներին)

IX

Մեր վերաբերմունքը կը լինէր թեթեւահայեաց և դատողութիւնը՝ տարօրինակ, եթէ թւածս բոլոր թերութիւնների համար եղակի պատասխանատուն համարէինք Էջմիածնում գործող մարմինները։ Սրանք սոսկ լիազօրված գործադիր օրգաններ են, որոնք միայն այն և այնքան կարող էին անել, ինչի մէջ ձեռնհասութիւն ունէին նրանք՝ իրանց կազմով և գործունէութեան ծաւալով ու որակով։

Պատասխանատուն՝ հայ հասարակական կոլլեկտիվն է։ Ծանր պատասխանատուութիւնն ընկնում է այդ կոլլեկտիվի մէջ տիրապետող խաւի, առաջին խօսքն արտասանող, ազդեցութիւնը վայելող, առաջին դերերը բռնող կազմակերպութիւնների վրայ։

Առաջին անգամ չէ, տարաբաղդաբար, որ մերկապարանոց և անթերի չափերով հանդէս է գալիս հայ հասարակական հաւաքականութեան սնանկութիւնը։ Եւ որպէս զի ներկայ դէպքը բազմակողմանիօրէն լուսաբանել կարողանանք, պէտք է տանք մենք այստեղ մի փոքրիկ տեսութիւն ներածական բնաւորութեամբ։

Ամէն անգամ, երբ հայ հասարակութիւնը կարիք է զգացել այս կամ այն շինարար գործի նախաձեռնութեան կամ կամեցել է իր ազգային որ և է մեծ յօբելեանի տօնակատարութիւնը յաւերժացնել կուլտուրական մի հանրաշահ ակտով, նա յառել է իր աչքը դէպի Էջմիածին և ամբողջ գործի ձեւն ու բովանդակութիւնը, որակն ու ծաւալը վերապահել նրան անպայմանօրէն։ Միւս կողմից՝ ամէն անգամ, երբ տիրել է հայ կեանքին համաժողովրդական մի ծանր աղէտ կամ վրա է հասել մի բացառիկ դրութիւն, մի լուրջ մոմենտ, որ ակտիվ քաղաքականութեան պահանջ է դրել հրապարակի վրայ, այդ բոլոր դէպքերում հայ հասարակական կոլլեկտիվը ձգել է իր վիզը համածաւալ հայ կազմակերպութեան «ուժեղ բազկի» առաջ և անգիտակ ու անճանաչ ենթարկվել նրա հրամայագոր թելադրանքներին։

Սակայն այդ երկու մարմիններն ալ —թէ՛ Էջմիածինը և թէ հայ կուսակցութիւնը— ամէն մէկը իր տեղում և իր հերթին, կարիք ունէին ամենից առաջ հայ հասարակական կոլլեկտիվի նիւթական խոշոր օժանդակութիւններին, որպէսզի կարողանան իրանց նախաձեռնած հանրական գործերն ի կատար ածել։ Նրանք ուղղում են հայ ժողովրդի հասցէին հազարերանգ կոչեր, մղում ագիտացիաներ՝ նուիրաբերելու համար որքան կարելի է շատ փողեր՝ ծով կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար։

Եւ ի՞նչ է լինում այդ բոլորի հետեւանքը: Այն, որ հայ ժողովուրդը կաթիլներով թէ առուներով՝ տալիս է իր դրամները, առանց փաստական մասնակցութիւն ունենալու գործի կազմակերպութեան մէջ, առանց վճռական ձայն ունենալու նրա եղանակի և ծաւալի նըկատմամբ կայացած որոշումների մէջ և առանց հաւաքական կոնտրոլ ունենալու հրապարակի վրա դրած կապիտալի գործածութեան եղանակի, նպատակների բաշխման ձեւերի վրա։

Այդ տարօրինակ հակասութիւնը՝ տըւողի և ստացողի, կամ մատակարարողի և գործողի —աւելի պարզ՝ հայ ժողովրդի և յիշածս մարմինների — փոխ-յարաբերութիւնների միջև, հայ հասարակական գործերի այդ աննորմալ կացութիւնը եղել է միշտ ամենամեծ պատճառը գործի թոյլ, թերի կազմակերպութեան, նրա կաղէ-կաղ առաջադիմութեան և հասարակական իրաւացի դժգոհութիւնների ու անվստահութիւնների։ Որովհետև կապիտալը տալիս է հասարակական կոլլեկտիվը, որոնք չեն կոչվել յաճախակի այդ գործին ողջ հաւաքականութեան ընտրական քուէներով, ուստի նրանց մէջ չը կայ իրական պահանջի եւ պարտականութեան փոխ-յարաբերութիւն։ Հասարակական կոլլեկտիվը չունի փաստական իրաւունք ցանկացած և հարկ եղած դէպքում պատասխանատուութեան կոչելու գործի ղեկավար մարմիններին, իսկ վերջիններս չունեն իրական պարտականութիւն հաշուետւութեան ենելու դրամատու հասարակութեան առաջ։ Իսկ մի տեղ ուր ազգային-հասարակական գործերի ղեկավար մարմինները չեն անցնում ընտրական պայքարի բովից և չունեն հասարակական պատասխանատուութեան պարտազիտակցութիւն, այնտեղ հասարակական գործերի ընթացքը լինում է միշտ անկերպարան, անկազմակերպ և անկոնտրոլ։ Այնտեղ ազատ գործում է կամայականութիւնը՝ անհատի թէ գրուպպայի կողմից, այնտեղ տիրում է անարխիան և ուրիշ շատ ու շատ բաներ, որոնց մասին չէ լինում դժբաղդաբար ազատ խօսել։

Այդպէս է եղել և դեռ մինչև այդպէս է մեր մէջ բոլոր հանրաշահագրգիռ գործերի դրութիւնը։ Այդպէս է նաև ներկայիս, երբ երկու խոշոր գործերի գլուխ են կանգնել վերոյիշեալ մարմինները. Էջմիածինը կամ վանական հոգեւորականութիւնը գաղթականական գործի գլուխ և հայ կուսակցութիւնը՝ կամաւորական շարժման գլուխ։

Մի հատիկ դասակարգ կայ միայն մեր մէջ, որ արդի հասարակակարգի օրով նիւթապէս կարող է և կազմակերպօրէն ընդունակ է նման գործերի գլուխ կանգնել, և կիրառել ռացիոնել տնտեսութեան, կազմակերպութեան ու կոնտրոլի սկզբունքները։ Դա խոշոր բուրժուազիան է, կապիտալիստների պատկառելի գրուպպան մեր մէջ։ Սակայն ընդհանրապէս հպատակ, մանր ազգերի և մասնաւորապէս հայերիս մէջ, խոշոր բուրժուազիան չէ ապրում — և չահագրգռված չէ զգում ապրելու — իր ազգային-հասարակական իրականութեամբ, ակտիվ և գրուպպայօրէն չէ մասնակցում իր ազգային կուլտուրայի վիճակի անօրինման մէջ, ինչպէս և ազգային քաղաքական և քաղաքացիական հարցերին։ Հայ բուրժուազիայի և նրա սուսեր պրոֆեսոնալ ինտելիգենցիայի այդ հանապազ հրաժարմըքի մասին՝ իր ազգային-հասարակական իրականութեան ուրոյն բովանդակութեան հոգսերից՝ մենք յաճախ առիթ ենք ունեցել պատճառաբանված խօսելու ուրիշ գրուածքներում, ուստի այստեղ չենք ծանրանայ փաստի այդ կողմի վրա։

Հայ բուրժուազիայի մասնակցութիւնը՝ հանրական գործերին չափազանց կրաւորական է, եթէ չասենք՝ զօռով ու դժկամակօրէն է։ «Ազգային գործիչների» կոչերից և չողոքորթ դիմումներից յետոյ, նուիրաբերում է նա մի բան՝ իր այսպէս անուանված «բարեգործական կապիտալը» և դրանով վերջացած համարում իր դերն ու մասնակցութիւնը։ Եւ ինչպէս գիւղացին, արհեստաւորը, մանրավաճառը, բանւորը անգիտակ են՝ իրանց տուած կոպէկների համար խելացի անտեսութեան և նպատակին ուղղված գործադրութեան պահանջներ անելու հրապարակով, այնպէս էլ բուրժուան անտարբեր է բացարձակ իր տուած կլորիկ գումարների համար նոյնօրինակ պահանջներ անելու։

Մինչդեռ եթէ բուրժուազիան, արդիւնական այդ տիրող կաթեգորիան մեր մէջ, եռանդով և ակտիվ մասնակցութիւն ունենար մեր հանրական գործերին, իր ձեռքը կենտրոնացնէր գործերի ղեկավարութիւնը, իր խստաղոյն վերահսկողութեան ենթարկէր հէնց իր նուիրած «բարեգործական կապիտալի» գործադրութեան և տնտեսութեան ձեւերը — մանաւանդ ներկայ օրերին երբ բազմաքանակ հարիւր հազարներ դրվեցին հրապարակի վրա— այն ժամանակ մեր հանրական գործերի ընթացքը թէ կը խուսափէր շատ բացասական ուղեցոյց մոմէնտներից և թէ ինքը գործը կը դրվէր կազմակերպական ամուր, տեւական հիմքերի վրա և առաջդիմութեան զարկ տուող բարենպաստ պայմանների մէջ։ Գաղտնիք չէ ոչ ոքի համար, որ արժէքների ռացիօնել տնտեսութեան, գործի խելացի, նպատակայարմար, ֆունկցիոնել, բազմանիւղ կազմակերպութեան ամենամեծ չափերով ընդունակ և ձեռնհաս է խոշոր բուրժուազիան, որովհետև կապիտալիստական սիստեմի էմինենտ յատկութիւններն են կազմում դրանք։ Եւ այնտեղ ուր բուրժուազիան ստանձնէ իր ձեռքը գործերի ղեկավարութիւնը, այնտեղ ամենից առաջ կը վտարվեն «ուրիշի (ազգային) փողերի» հետ վարվելու մեր մէջ ընդունված ձեւերը, այնտեղ կը վերանայ անտեսութեան կամայական-փաստական սիստեմ, բաղդախնդրութիւնը, այնտեղ տեղ չեն ունենայ անփութութիւնը, թոյլ ու անտարբեր վերաբերմունքը։

Այդ քարացած, արհամարհանքի հասասար անտարբերութիւնը պահպանեց բուրժուազիան նաև մեր օրերին՝ չնդած ու չայրած աղէտի շրջանում։ Բուրժուազիան՝ իր սուսեր ինտելիգենցիայով՝ կրկին ապացուցեց, որ բացի իր «բարեգործական կապիտալից» չունի նա ժամանակ ու տրամադրութիւն —չունի ոչ մի կենսական շահագրգռութիւն— ուշադրութիւն դարձնելու և եռանդ վատնելու իր ազգային իրականութեան թէկուզ անօրինակ անցուդարձերի համար։

Առէք փողը և վարվեցէք ու գործեցէք ինչպէս ուզում էք. սրանով վերջանում է իմ բաժինը։ — Ահա՛ հայ կապիտալիստի լռելեայն պատասխանը դիմող «ազգային գործիչի» և աղաղակող ազգային հասարակական իրականութեան հանդէպ։

Իսկ «ազգային գործիչներն ու փըրկիչները» հէնց այդպէս էլ ուզում են. նրանք էլ ունեն իրանց լռելեայն պատասխանը կապիտալիստի հանդէպ. «Տըւէք միայն ձեր դրամը, դուք մի՛ անհանգստանաք, ամէն բան կ՚երթայ իր կարգին»։

Հայ իդէալիստները չեն հասկանում, որ «բարեգործական կապիտալով» չէ կարելի ազգային կուլտուրա ստեղծել և ոչ էլ ազգային աղէտներ մաքրել, այլ ամէն բան դուրս կը գայ կիսատ-պատատ, կարկատան պալիատիվներ։

Մեր քննական դիտողութիւնների ներկայ կապակցութիւնից դուրս է այն հարցը, թէ ինչ վերաբերմունք ունեցաւ կովկասահայ բուրժուազիան դէպի կամաւորական շարժումը։ Ստորև մեր խօսքը պիտի վերաբերէ նրա բռնած դիրքին դէպի գաղթականական աղէտը։

(Մնաց) Բ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օսմանեան խորհրդարանը բացուեցաւ սեպտ. 28ին։ Ծերակոյտին կը նախագահէ Րիֆաթ պէյ, իսկ Մէպուսական ժողովին՝ Հիւսէյին Ճահիտ պէյ։ Նիստերը կարճատեւ եղան, և երկու խորհրդարանները շաբաթուան մը համար նըստադադար ըրին։

— Կ. Պոլսոյ մէջ ընդհանուր կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ. հացին գինը աւելի սղած է, զի Պուլկարական երկաթուղիները զինուորական փոխադրութեանց յատկացուած ըլլալով Ռումանիայէն ալիւր չի գար։ Միւս կողմէ, ածուխը հիմա կանոնաւոր կերպով կը հասնի։

— Ռոտոսթօ (Թէքիրտաղ) Հայերուն տեղահանութիւնը սկսաւ. գարձեալ զրոյց կը շրջի թէ Կ. Պոլսոյ հայ բնակչութիւնն ալ ուրիշ տեղերու Հայերուն բաղդին պիտի ենթարկուի։

— Զինուորական իշխանութիւնները մայրաքաղաքին մէջ կը շարունակեն խանութներէն գրաւել ամէն կարգի ապրանքներ, մասնաւորապէս զինուորներու հագուստին համար ծառայող կերպասեղէններ։ Այս կերպով խանութպանները նիւթապէս կործանման վիճակի մէջ կը գտնուին։

— Օսմանեան կառավարութիւնը Լիբանանը վերածեց սովորապէս թրքական նահանգի մը, որուն ընդհանուր կառավարիչ կարգեց Հասան Միւնիր պէյը։ Թէեւ պատերազմի սկիզբէն ի վեր Թուրքերը պաշարման վիճակ յայտարարած էին Լիբանանի մէջ, բայց անոր նախկին վարչութիւնը և տեղական առանձնաշնորհումները ցարդ պահպանած էին։

— Ֆրանսական սաւառնակներուն յաճախակի երեւումը Լիբանանի վրայ Թուրքերուն զայրոյթը կը վերահրէ. Վերջերս Ֆրանսայի օդանաւերը մը երբ կը թռչէր Ալէյի վրայէն, Թուրք զօրքերը կրակ բացին անոր դէմ և գնդակ մը ծակեց օդանաւին մէկ թեւին դպաւ. օդանաւորդը օդին մէջ մէկ քա-

նի անգամ գլխիվայր չրջան ընելով՝ Թուրք զօրքերը խարուեցան որ իր գործիքը ծանրապէս վնասուած էր. ուստի ամարանոցի մը չուրջ բոլորուեցան անոր անկումը դիտելու և օդանաւորդը գերի բռնելու համար. յանկարծ օդանաւէն ռումբ մը արձակուեցաւ, որ ինկաւ ճի՛շդ ամարանոցին վրայ և ղայն ու Թուրք զօրքերը փոշիի վերածեց։

— Ածուխի պակասութենէն, Թուրքերը սկսած են անտառները անխնայ կտրելու։ Պէյրութի հարաւային կողմը եղերող գեղեցիկ չոճեաց անտառը, որ Եգիպտոսի Իպրահիմ փաշային կողմէ տնկուած էր իր Սուրիական արշաւանքին ժամանակ, և որ սահմանուած էր նորագոյն ճաշակով զբօսավայր մը ըլլալու Պէյրութցիներուն համար, այսօր Թրքական քանդիչ տապարներու հարուածին տակ անհետանալու դատապարտուած է։ Նոյն բաղդը կ'սպասէ Լիբանանու աւանդական մայրիներուն։ Չեն խնայուիր Պէյրութի հովտին ընդարձակ ձիթաստաններն անգամ։ Երբ մտածուի որ ձիթենին տարիներով մշակուելէ վերջ միայն պտղատու կը դառնայ, մարդ կրնայ գաղափար մը կազմել գործուած աւերումին մեծութեան վրայ։ (Նիր-Իսք)

չահեկան՝ նոյնքան կենդանի օրինակներով պէսպիսուած, ներկաները լարուած պահեցին ամբողջ բանախօսութեան ընթացքին։ Վերջացնելու մօտ՝ յորդորեց ներկաները օրուան կարեւոր պահանջներէն մէկն եղող Կարմիր-խաչին օժանդակել, խոստովանելով հանդերձ թէ ինք մասնաւոր պատուիրակի հանգամանքով մը չէր դար այդ հարցը մէջտեղ դնելու։ Տրամադրութիւնները այնքան լաւ էին, որ վարչութեան հապճեպով պատրաստած կարմիր-խաչաւոր արկղիկը մէկ չրջագայութեամբ 217 դրշ. ողջ հաւաքեց, որ նախապէս հաւաքուած 73 դրշ.ով ընդամէնը 290 դրշ. ողջ՝ կը դրուի գանձապահին մօտ, յանձնուելու համար նպատակին։ Այդ միջոցին Պ. Աւետիս Աճէմեան, ընկերակցութեամբ Պ. Աւետիս Պասմաճեանի Փլիւթին, «Կռունկ»ը երգեց՝ յուզելով ներկաները։ Ժամը կէս գիշերն անցած էր արդէն երբ ներկաները մեկնեցան խանդավառ և գոհ սրտով։

Այս առթիւ զանցառութիւն մ'ըրած կ'ըլլանք եթէ անցողակի չը յիչենք թէ Ընթերցասրահի Նորընտիր վարչութիւնը նորանոր անդամակցութիւններով և զանազան հասոյթի աղբիւրներով Ընթերցասրահի պիւտճէն կանոնաւորելէ յետոյ, մեծ ճիգեր կ'ընէ գրադարանը ճոխացնելու, անգամ մը եւս հաստատելով սա՛ ընդհանուր գաղափարը թէ Թանթացիներուն բարոյական և մտաւորական սնունդ ջամբող մեր ազգ. հաւաքավայրը քաջալերուած է Թանթայի Հայերու ջերմ համակրանքովը։ Հ. ՀԱՅՈՒՆԻ

Լոնտոն, 17. — Աթէնքի քաղաքապետարանը յաջ(՞) փայլուն ընդունելութիւն մը կազմակերպեց ի պատիւ Պ. Տընի Գօչէնի՝ որուն տրուեցաւ Աթէնքի քաղաքացիութեան տիտղոսը։

Լոնտոն, 17. — Ցոյն ծովային նախկին նախարար Պ. Ստրաթոս քաղաքական պաչտօնով Բարիզ և Լոնտոն մեկնեցաւ։ Մօք.

Լոնտոն, 18.— «Ժուռնալ տը Ժընէվ»(՞) կը ծանուցանէ թէ Բարիզի մէջ գումարուած պատերազմ. խորհուրդը որուն ներկայ եղան անգլիացի նախարարք, քննած է Սերպիոյ խնդիրն և Յունաստանի դիրքը որ Գերմանիոյ կողմը հակիլ կը թուի։ Խորհուրդը վճռած է գերմանական էնթրիկները ձախողեցնելու միջոցներուն վրայ։ «Թան կ'ըսէ թէ Բարիզ գումարուած պատերազմ. միջազգային խորհուրդը պիտի հրաւիրէ Իտալիան իսկոյն միջամտել Պալքանեան պատերազմին և Ալպանիոյ ճամբով զօրք ղրկել։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՀԱՅՈՑ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱՑԻՔ

Լոնտոն, 17.—Լորտ Ռոպէրթ Սէսիլ, արտ. գործոց փոխ-նախարարը, ծանուցած թէ Միջագետքի անգլ. ուժերուն հրամանատար Զօր. Նիքսըն կը ջանայ իրենց երկրէն վտարուած Հայերուն օգնութեան փութալ։ Զարդարարներէն մէկը պարծենցած է ըսելով թէ ինքը և իր բարեկամները վեց ամսուան ընթացքին աւելի Հայեր սպաննած են՝ քան Ապտիւլ Համիտ 30 տարուան մէջ։ Գրեթէ կատարելապէս հաստատուած է թէ Գերմանացիք Հայերու կոտորածներուն պատասխանատու եղած են։ Մօք.

Անցեալ տարւոյ ընտանեօք քաղաքս հասաւ Գահիրէի Գալուստեան վարժարանաց նախկին տեսուչ Տ. Անդրանիկ Կարապետեան, որ չորս տարիէ ի վեր կը պաշտօնավարէր իբրև տեսուչ Պարտիզակի ազգ. վարժարանին մէջ։ Տ. Կարապետեան յաջողած է, որպէս ամերիկահպատակ, հեռանալ Պարտիզակէն օգոստոսի վերջը՝ երբ տեղւոյն ամբողջ հայութիւնը, տեղահան եղած, երկաթուղիի գծին ուղղութեամբ կը քչուէր դէպի ներսերը։ Պարտիզակի Հայոց դիմադրութեան և ջարդի մասին լուրերը ամբողջովին սխալ են։ Տ. Կարապետեան երկու ամիս Իզմիր մնացած և վերջին անգամ հոնկէ մեկնած ըլլալով՝ Իզմիրի Հայոց մասին ապահովիչ տեղեկութիւններ կու տայ։ Կ. Պոլսոյ Պատր. փոխանորդ Տ. Երուանդ Ծ. Վ. Փէրտահճեանի անձնապանութեան լուրն ալ սխալ պէտք է ըլլայ՝ քանի որ մինչև 15—20 օր առաջ Պոլսոյ թերթերը կը յիշատակէին, կ'ըսէ, իր այցելութիւններն ու իր մասնակցութիւնները զանազան ժողովներու։ Ի փոխարէն՝ Աֆիօն-Գարահիսարի մէջ վախճանած է Արմաշի Փոխ-վանահայր և Դպրեվանուց տեսուչ Մեսրոպ եպս. Նարոյեան, չարաչար ծեծուած և ուժասպառ հոն հասնելէ ետք։

Վանի շրջանի նորընտիր Զին. Կառավարիչը, փոխ-գնդապետ Ալֆրէտ Խոսոֆովիչ Տէրմէնը, Հոկտ. ...ին իր պաշտօնատեղին ուղեւորած է։ Իրեն կ'ուղեկցի 200 հոգինոց կամաւորական գունդ մը վանեցի Պ. Արմենակ Եկարեանի ղեկավարութեամբ, և որը պիտի աչխատի չրջանի խաղաղացման։

Փոխ-գնդապետը, ինչպէս նաև խումբը եչմիածին պիտի հանդիպին Վեհ. Կաթողիկոսին օրհնութիւնը ստանալու համար։

«Մշակ»ի մէջ կը կարդանք. — Ամբողջ Տրապիզոնի վիլայէթը բռնկված է ապստամբութեամբ ոչ միայն հայկական այլ և մահմեդական ազգաբնակութեան մի մասի, որ այլ եւս անկարող է համբերել տեղական իչխանութիւնների ճնչումներին։ Այդ իչխանութիւնները յարքանիս են գրաւել ամեն ինչ, նոյնիսկ վերջին պատ հացահատիկը և դգեստները։

Հ. Ե. Գ. ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ (Գահիրէ)

Հոկտ. 21 կիրակի օր ժամը 10.45 պիտի բանախօսէ Տիար Խ. Գուրեան նիւթ ունենալով «Հայ ցեղին վերապրելու պայմանները»։ Փափաքողները սիրով կը հրաւիրուին։

ՀԻՄՆԴՐԱՄ

ԱԶԳ. ՇԱՀԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Վսեմ. Պօղոս Նուպար փաչա հետեւեալ նոր գումարները ստացած է Ազգ. Հիմնադրամի հանգանակութեան հաչուոյն.

Նիւ-Եօրքէն, Ամերիկայի կեդր.

Յանձնախումբ (3րդ վճարում)	15,000
Տիկ. Ն. Տ.	1,000
Տ. Սամփսն Տէր Յովսէփօֆ	300
Համագումար՝ Ֆր.	16,300

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Բօր-Սայիտի «Սիսուան» վարժարանի Տիկնանց Մասնախումբը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Վսեմ. Նազում Արթին փաչա՝ 10 ծր. հաստ խաքի, Ն. Ալաթօն պէյ՝ 250 զոյգ լաթ-չուանէ կօչիկ, Տ. Բիւզանդ Մասրաֆ՝ 100 զգ. սանտալ կօչիկ, Կ. Շէրիտճեան պէյ՝ 180 խաքիէ գլխարկ, Այրի Տիկ. Մ. Ֆարաօն՝ 8 տղու հագուստ, 6 իրանոցներ և 12 չրջազգեստ, Տիկ. Ն. Տէվլէթեան՝ 65 մ. խաքի, Մօհամէտ Մուսա՝ 25 մ. հաստ խաքի, Հակ Ահմէտ Բատուան՝ 50 մ. հաստ խաքի, Թէվֆիք Սայէտ՝ 37 մ. հաստ խաքի, Տ.Տ.Ճաչեան՝ 27 մ. խաքի։

— Խան-Խալիլի Հայ Ոսկերչաց Նըպաստամատոյց Յանձնախումբին յայտնած փափաքին համաձայն, յիչեալ մարմնոյն միջոցաւ ի նպաստ Բօր-Սայիտի Կիլիկեան գաղթականներուն հանգանակուած դրամով 300 բամպակէ անկողիններ պատրաստելով Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ Բօր-Սաիտ ղրկուեցան, մաս մը հիւանդանոցին, մնացեալն ալ ծծմայր, հիւանդ և յղի կիներու բաչխուելու համար։

Բօր-Սաիտի մեր թղթակցին այսօրուան նամակէն կը քաղենք հետեւեալ հատուածը, մնացեալը թողլով յաջորդին.

«Բարեսէր ուխտաւորուհի մըն ալ ունեցանք երէկ, յանձին Տիկ. Ա. Մելքոնեանի, որ եկած էր ընկերակցութեամբ Պ. և Կ. Մելքոնեան տան պաչտօնեաներէն Պ. Բօլ Սօրկուճի։ Յիչեալ տանը նուէրներու առատութեամբ մը կուգայ ողողելու ճամբի մթերանոցը։ 800 վերմակ, 1100 օխա ոսպ, 1000 օխա պըլկուր, 150 օխա լուբիա, 100 օխա ձիթախող, 4 թիթեղ պխսքիւի, 1 տակառ պանիր, 2 տակառ ձիթապտուղ, 25 տղն. կօչիկ. ենս Նոյն տան միջոցաւ Տիկ. Օլկա Լաղարէվիչ դրկած է՝ 24 կօնք, 3 պարկ աճառ, 40 տզ. թաչկինակ, 100 նազմա. իսկ Տիկ. Վիքթօրիա Օհաննէսեան նուիրած է 2 կարի մեքենայ, 1 պարկ սխտոր, 1 ծր. պասմա, 1 ծր. ամերիքան։ Հոգա՛ր ապրին նուիրատուները։ Տիկ. Ա. Մելքոնեան, իր իսկ ներկայութեանը վաղը պիտի բեմէ(՞) ընծայէ բիլառով մը մասով հեռուէն ճամբի 4000ին, որուն գինը պիտի ըլլայ պարարշ հօրթ մը։»

Թանթայէն կը գրեն մեզ. — Ընթերցասրահի վարչութեան մասնաւոր հրաւէրով անցեալ չաբաթ երեկոյ քաղաքս ժամանեց Տիար Ց. Գայսեան և բանախօսեց Ընթերցասրահին մէջ ուր ներկայ էր գաղութը գրեթէ ամբողջութեամբ։ Վարչութեան կողմէ երեկոյթը բացուելով բեմ հրաւիրուեցաւ բանախօսը որ ժամ մը անընդհատ խօսեցաւ իրեն յատուկ ճկուն ոճով։ Ներկայ ազգ. տագնապին չուրջ իր տեսութիւնները որքան

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐԵՐ

Արեւմտեան ճակատին

ԱՆԳԼ. ԴԱՀԼԻՃԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Լոնտոն, 17.—Արտ. գործոց նախարարութիւնը կ'իմացնէ թէ Պ. Ասքուիթ, Սըր Էտվարտ Կրէյ, Պ. Պ. Պալֆուր և Լոյտ Ճորճ, ընկերակցութեամբ զինուորական, ծովային և դիւանագիտական խորհրդականներու, Բարիզ հասան Ֆրանս. կառավարութեան հետ խորհրդակցելու համար։ Ռ.

Բարիզ, 18.— Անգլիացի նախարարները Պ. Պ. Բուանքարէի, Պրիանի, Կալիէնիի և Ժօֆրի հետ խորհրդակցեցան։ Ճաչերնին Էլիզէի մէջ ըրին։ Հ.

Բարիզ, 18.—Արտաքին գործոց պաչտօնատան մէջ անգլ. նախարարներու խորհրդակցութիւնը կէս օրէ վերջ մինչև ժամը մէկ տեւեց։ Ճաչէն վերջ Էլիզէի մէջ խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ որ երեկոյեան մինչև ժամը 7ը տեւեց։ Անգլ. նախարարները երեկոյին Էլիզէէն մէջ ճաչելէ վերջ Լոնտոն մեկնեցան։ Այս գումարումը ապագայ խորհրդակցութեան մը նախաքանը կը նըկատուի, որուն Ռուսիա և Իտալիա եւս պիտի մասնակցին։ Ռ.

Բարիզ, 18.—(Պաչտօն.) Լօօսի չուրջ, Անկրի և Սուչէի մէջ երկուստեք բաւական ուժգին թնդանօթաձգութիւններ։ Ցէյի հարաւակողմի անտառին և Բէրօնի հարաւ-արեւմտ. կողմին մէջ կեդրոնացեալ ամրակծութիւններ կատարեցինք որոնց արդիւնաւորութիւնը հաստատուած է։ Շամբանեի մէջ Նավարէնի արգարակին չրջանը և Թահիւրի մօտ հրետանիի կռիւը մինտ կը չարունակուի։ Արկօնի մէջ երկու ական պայթեցուցինք, որոնք մեծ տարածութեան մը վրայ գերման խրամները աւերեցին։

ԼՈՐՏ ՔԻՉՆԷՐԻ ՊԱՇՏՕՆԸ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Լորտ Քիչնէր Հանրապետական կառավարութեան հետ խորհրդակցելէ և կատարելապէս համաձայնելէ վերջն է որ Արեւել. Միջերկրական մեկնած է. ան կարգաւ պիտի այցելէ — իր այցելութեանց կարգը չենք ճշդեր— Տարտանէլ, Եգիպտոս, Մակեդոնիա և Յունաստան։ Կռիւ մղուած և մղուելու հաւանականութիւն ունեցող զանազան ճակատները պիտի քննէ և Լոնտոն ու Բարիզ պիտի տեղեկագրէ իր քննութեան արդիւնքը, որ պիտի յանգի Դաչնակիցներու միջև ճիգերու կատարեալ համակարգութեան մը կամ թերեւս չնախատեսուած ձեռնարկներու։ Թան

Բարիզ, 16. — Գերման օդանաւ մը Տէօնքէրքի մէկ արուարձանին վրայ ռումբեր նետելով քաղաքային բնակչութեան մէջ մէկ քանի զոհեր պատճառեց։

Լոնտոն, 18.— Անգլ. կառավարութիւնը զեկոյցով մը կ'ըսէ թէ մինչև հիմա Մեծն-Բրիտանիա Դաչնակիցներուն 475 միլիոն ոսկիի փոխատուութիւն մը ըրած է։ Մօք.

Ցարտանէլի մէջ

Լոնտոն, 17.— Այսօր կը ծանուցանեն թէ Մարաչալ Մաքէնսըն Կէլիպոլուի Թերակղզիին ընդհ. հրամանատարութիւնը պիտի ստանձնէ։ Մօք.

Լոնտոն, 15. — Թուրքիոյ Սուլթանը Օսմ Երեսփ. Ժողովոյ բացման ներկայ գտնուեցաւ։ Մօք.

Սերպիական ճակատին

Լոնտոն, 16. — Այսօր կ'իմացնեն թէ Սերպերը Թէթօվօն Պուլկարներէն վերագրաւելով 500 գերի և ռազմամթերքի ու պարէնի կարեւոր աւար մը առած են։

Լոնտոն, 15.— Սերպ կառավարութիւնը կ'իմացնէ թէ Գերմանացւոց Սերպիոյ մէջ բռնած գերիներուն մեծամասնութիւնը երկրին բնակչութենէն բաղկացած է և ոչ թէ զինուորներէ։

Լոնտոն, 16.—Գարատաղցիները Նովի-Պազարի սահմանին մէջ Աւստրիացւոց յաղթեցին ծանր կորուստներ պատճառելով անոնց։ Մօք.

Լոնտոն, 16.— Դեսպանական մարմինը հաւանօրէն Շքօտրա պիտի քաչուի։ Սյսուհանդերձ զինուորները առաջին կարգի ամրութիւններ կը չինեն Մանասթըրի չուրջ։ Մօք.

Սելանիկ, 16. — Վերջին լուրերը կը ձգտին ցոյց տալ թէ Պուլկարները կարեւոր օգնազօրք վերստացած կը ջանան Թէթօվօյի չրջանին մէջ Պապունայի կիրճին արեւմտեան կողմը քովընտի չարժում մը կատարել և կ'սպառնան Բրիլէբի և հաւանականաբար Մանասթըրի։

Լոնտոն, 16. — Սելանիկէն կ'իմացնեն թէ Սերպերը սկսան քաչուիլ Պապունայի կիրճին չուրջ իրենց ամրացեալ դիրքերէն՝ Պուլկարներու կատարած չրջանիկ չարժումին հետեւանօք։ Ասոնց նպատակակէտը Բրիլէբը և Մանասթըրը կը թուին։ Միւս կողմէ՝ վերջին ժամու լուրերը կը յայտնեն թէ Թէթօվօյի չըրջանին մէջ Պուլկար յարձակումը ծայրայեղօրէն բուռն եղած է։ Ֆրանսացիք կը չարունակեն պաչտպանել Սէրնայի աջ եզերքը, բայց մինչև հիմա Սերպերուն ո և է օգնութիւն չեն կրցած ընել։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Լոնտոն, 16.— Յունական դահլիճը որոչեց Սերպ զինուորներուն հետ միեւնոյն եղանակաւ վարուիլ, ինչպէս Դաչնակից բանակներուն հետ։ Միւս կողմէ Դաչնակից և Սերպ բանակներուն համար Յունաստանի մէջ չէզոք գօտի մը հաստատելու մասին ծրագիր մը կը մշակուի։ Մօք.

Աթէնք, 17 — Պ. Տընի Գօչէն երեկոյեան ժամը 11ին հոս հասաւ։ Կայարանէն մէջ ընդունուեցաւ Ֆրանս. դեսպան Պ. Կիյեմէնի, Պ. Սքուլուտիսի ներկայացուցչին, Աթէնքի քաղաքապետ Պ. Պէնաքիի և բազմաթիւ քաղաքական անձնաւորութեանց կողմէ։ Կայարանէն մինչև պանդոկ տանող պողոտան լուսազարդուած էր։ Ֆրանսացի նախարարը բուռն ծափողջոյններու առարկայ եղաւ։ Պանդոկին առջև ցոյց մը տեղի ունեցաւ և Պ. Տընի Գօչէն պատչգամէն երեւցաւ։ Ցուցարարները յետոյ Ֆրանս. դեսպանատան առջև գացին «Մարսէյեզ» երգելով։ Հ.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

Լոնտոն, 17.—Ռումէն պաչտօն. օրկանը պատերազմ. նախարարութեան մէկ հրամանագիրը կը հրատարակէ որ իրաւունք կու տայ երկրին պաչտպանութեանը օգտակար եղող բոլոր ապրանքները և իրեղէնները գրաւելու։ Մօք.

ԾՈՎՈՒՆ ՎՐԱՅ

Լոնտոն, 17. — Պատերազմ. նախարարութիւնը կ'իմացնէ թէ «Անկլիա» հիւանդանոց-նաւը այսօր Մանչի մէջ ական մը պայթելով ընկղմած է։ Մէջը գտնուող 385 անձերէն չուրջ 300 հոգի ազատուած են պահակութիւն կատարող չոգենաւի մը կողմէ։ Ուրիչ ադատարար նաւ մը ընկղմեցաւ ուրիչ ականէ մը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սերպիական ճակատին

Բարիզ, 18.—Արեւել. Բանակ.— Ամսոյս 17ին ո՛չ Սերնայի եւ ոչ ալ Վարտարի վրայ յիշատակելիք կարեւոր դէպք մը կայ։ Ռապրօվօյի հիւսիսակողմը դէպի Գօսբիւրինօ, Պուլկարները ամսոյս 16ին յարձակում գործեցին։ Մեր բոլոր դիրքերը պահպանուեցան։ Հ.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Աթէնք, 18.— Պ. Տընի Գօչէն այցելեց Պ. Սքուլուտիսին եւ գնաց անունը արձանագրել արքայական պալատը։ Միւս բոլոր նախարարներուն այցաքարտը թողուց։ Ժամը 5ին Պ. Վէնիզէլոսի մօտ գնաց ուրուն հետ ժամէ մը աւելի տեսակցեցաւ։ Այսօր առաւօտուն, թագաւորին եւ թագուհիին կողմէ պիտի ընդունուի եւ ճաչէն երեկոյին Սելանիկ պիտի մեկնի։

Արեւելեան ճակատին

Բերտերս(՞), 18. — (Պաշտ.) Տվինսքի առջեւ Տվինսքէն անցնիլ փորձող թշնամի զօրասներ ետ մղեցինք։ Տվինսքի արեւմ. կողմը Գերմանացիները ստիպեցինք խրամներ, հրացաններ եւ ռազմամթերք լքելու։ Չարթօրիսքի մօտ բազմաթիւ յարձակումներ ետ մղեցինք։ Ջոկէն մը որ Տվինսքի շրջանին մէջ կը սպառնար թշնամիին խրամներուն մէջ ռումբեր ձգեց՝ ծանր կորուստներ եւ խուճապ պատճառելով։ Հ.

ՏԵՂԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Անձնական վազքներու և Տայրա Սէյֆէտտինի գեղծումներուն դատավարութեանց վճիռը արտասանուեցաւ։ Առաջնոյն մէջ՝ Ահմէտ Խայրի փաչա 3 ամսուան, և երկրորդին մէջ՝ Հիւսէին փաչա Մոհարէմ 6 ամսուան բանտարկութեան դատապարտուեցան, պատիժի յետաձգումով։ Ահմէտ պէյ Սատըգ ի բացակայութեան դատապարտուեցաւ 6 ու կէս ամիս բանտարկութեան, իսկ Հիւսէին պէյ Մոհարէմ անպարտ արձակուեցաւ։

Սուլթանիէ Վարժապետանոցին աչակերտներէն երկուքը դպրոցէն արտաքսուեցան՝ հանր. ապահովութիւնը վտանգող եղանակով մը քաղաք. խնդիրներով զբաղած ըլլալնուն համար։ Ո՛չ ուրիչ կառ. վարժարան և ո՛չ ալ կառ. ծառայութեան մէջ պիտի ընդունուին։

ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ Տպարան
Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ
Imp. Economique, AleX.

ՍԱԿԱՐԱՆ

19 Նոյեմբեր 1915

ԲԱՄՊԱԿ		Բացում	Փակում
	Նոյ.	17 11]16	17 11]16
	Յունվար	17 15]16	17 27]32
	Մարտ	18 1]8	18 3]32
	Նոյ.(1916)	17 21]32	17 9]16
ԲԱՄԲԱԿԻ ՀՈՒՆՏ			
	(3 ամիս)	106 25]40	106 25]40
	(2 ամիս)	107 30]40	107 20]40

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹ

Գրէտի Ֆոնսիէ 1886	Ֆր.	290.—
» » 1903	»	239.50
» » 1911	»	249.50
Րումէլի Երկաթուղի	»	125.—
Բանսմա	»	92.—